

Dr. Katonáné dr. Pehr Erika

A gyermekvédelem szerepe és lehetőségei az iskolai erőszak megelőzésében és kezelésében

(Szülők szerepe, az iskola, a család felelőssége, a nevelés kérdései témakörben)

1.) Általános megállapítások

A média által ismertetett esetek mindegyike az oktatási ágazat intézményeiben történt és a gyermekvédelem érintettsége ezekben az ügyekben csak áttételesen jelentkezik, ugyanakkor a „bűnbakkeresés” nem megoldás. Nem vonható felelősségre csak a szülő, csak a gyerek, csak a tanár a gyermeki agresszióért, erőszakért. **A gyerekek fejlődéséért, a szélesen értelmezett jóllétéért felelős a szülő (család), a társadalom (szakemberek és intézmények, szolgáltatók) és maga a gyermek is, ezért mindenki szerepét, felelősségét szükséges és kell is vizsgálni azzal, hogy természetesen a szakemberek felelőssége fokozott.**

A gyermekek erőszakos viselkedése azonban csak egy tünet, aminek háttérében sokféle ok állhat. Nincs olyan 17 éves gyermek, aki egyik pillanatról a másikra válik agresszívvé, ugyanis a magatartási problémák kialakulásának tünetei már kis gyermekkorban is jól láthatóak, ezért igen fontos a korai gyermekkor támogatása, a szülői szerepek erősítése. Minden ilyen iskolai erőszak természetesen lehetőséget ad annak felmérésére és megértésére, hogy milyen okok vezettek az agresszióhoz, továbbá lehetőséget ad az elemzésre és a korrekcióra. Ugyanakkor minél későbbi korban történik meg a beavatkozás, annál nehezebb a kezelés és annál nagyobb tudást kíván a szakemberektől.

Jól mutatja ezt a holisztikus szemléletet a finn akcióterv is az iskolai agresszió megelőzése tekintetében (**1.számú melléklet**, illetve www.bunmegelozes.hu oldalon), amely abban is megerősít bennünket, hogy a bántalmazás befolyásolja az egészséget, az életminőséget, az önértékelést, valamint az iskola iránti általános attitűdöt.

Az iskolában elkövetett kortársbántalmazásnak számos iskolai szinten érzékelhető hatása is lehet így különösen:

- növekedhet az iskolakerülés, hiányzás,
- növekedhet az iskolában a pedagógusi fluktuáció,
- csökkenhet a tanárok megbecsülése a diákok és a szülők körében,
- jogi eljárások indulhatnak az iskola ellen,
- növekedhet a veszélyes tárgyak felbukkanása a gyerekeknél önvédelmi okokból,
- növekedhet az egyéb rizikómagatartások előfordulása (dohányzás, alkohol-, drogfogyasztás),
- ezekkel párhuzamosan csökkenhet az iskola erkölcsi színvonala, oktatási hatékonysága.

A tanulók társas és érzelmi intelligenciája fejleszthető, egyrészt az érzelmekkel kapcsolatos tudás növelésével, másrészt az érzelmi és társas készségek tanításával. Mindehhez fel lehet használni az „**Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása**” **elnevezésű**, a WHO együttműködésében zajló nemzetközi kutatás **2006.évi felmérése**

Nemzeti Jelentése megállapításait, különös tekintettel az iskola, kortárs kapcsolatokra, a kortársbántalmazásra, valamint a tanulók „jó alkalmazkodására”

Skandináv és német iskolákban a széles körű felvilágosítás, a megfelelő tanárképzés, az áldozatok és támadók iskolai személyiségfejlesztése, a diákok megfelelő foglalkoztatása szünetekben, ez mind része az agresszió elleni iskolai küzdelemnek.

A szakmák közötti közös felelősséget, a közös szakmai együttműködést fogalmazza meg az Európa Tanács R(93)2 számú ajánlása, melynek értelmében a gyermekek elleni erőszak és az elhanyagolásuk hatékony megelőzése érdekében olyan rendszert kell kialakítani, amely képes a problémák észlelésére, azonosítására, értékelésére és a megfelelő, lehetőleg korai beavatkozásra, valamint az utógondozásra. Az Ajánlás szerint a rendszer csak akkor lehet működőképes, **ha több szakma tudását egyesíti**, és világosan meghatározza az érintett szervezetek, hatóságok szerepét és felelősségét.

Az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezmény – melyet az 1991.évi LXIV törvény hirdetett ki - óta nem lehet kérdés, hogy a gyermekek az emberi jogok alanyai. A 19. Cikk szerint az államoknak valamennyi szükséges jogalkotási, adminisztratív, szociális és oktatásügyi lépést meg kell tenniük annak érdekében, hogy a gyermekeket megvédjék a fizikai és lelki erőszak, testi fenyegetés és fizikai bántalmazás, veszélyeztetés és elhanyagolás valamennyi formájától. Az Egyezmény 28. cikkének megfelelően az iskolákban is **csak olyan bánásmód megengedett, ami nem sérti a gyermekek emberi méltóságát.**

A **Gyermekvédelmi törvény** szerint a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással - fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. **A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek** és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak. Hasonló jogokat fogalmaz meg a **Közoktatási törvény** is. Így a gyermek, illetve a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani a fizikai és lelki erőszakkal szemben. **A gyermek és a tanuló nem vethető alá testi fenyegetésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak.** Számos ország a szemléletformálás érdekében tartalmaz kampányokat indított el **(2. számú melléklet)**

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata szerint az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. Cikke értelmében a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód és büntetés nem megengedett. Azt, hogy az Egyezmény 8. Cikke értelmében a testi, fizikai büntetés sérti a gyermek magánéleti jogait, az Emberi Jogok Európai Bizottsága is akceptálta a Costello-Roberts v. United Kingdom ügyben. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint is, a gyermekek testi bántalmazása még akkor is felvetheti a 8. Cikk megsértését, amikor az nem embertelen, vagy degradáló

A gyermekek jogainak érvényesülése, annak elősegítése, a gyermekek mindenkifelett álló érdekének tiszteletben tartása a gyermekvédelem egyik meghatározó feladata. Elengedhetetlen, hogy ez a szemlélet érvényesüljön az iskolai erőszakos cselekményeket elkövető gyermekek esetében is. Ez azt jelenti, hogy csak a gyermek jogainak tiszteletben tartásával lehet lefolytatni mindenféle eljárást, s ebben meg kell valósulnia **a közoktatási intézmény és a gyermekjóléti szolgáltatás együttműködésének is.** A súlyos elhanyagolás és bántalmazás esetének kivételével - amikor a gyámhatóságot kell

haladéktalanul megkeresnie - a közoktatási intézménynek, mint a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjának jelezni kell a gyermekjóléti szolgálat felé. A jelzés után a gyermekjóléti szolgálat a gyermek és családja számára szolgáltatásokat ajánlhat, így tanácsadást, családgondozást, prevenciós programokon vagy gyermekvédelmi közvetítő eljárásban való részvételt. **Különösen igaz ez az együttműködés az igazolatlan mulasztások, valamint a magántanulói jogviszony esetében, ahol az iskolának eleget tennie jelzési kötelezettségének.**

Fontos továbbá a *Nemzeti Alaptanterv* kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 243/2003. (XII.17.) Korm. rendelet azon szabálya is, hogy a helyi tantervnek biztosítania kell, hogy a tanulók életkorához, az egyes tantárgyak sajátosságaihoz igazodva a tanulók elsajátíthassák az egészségfejlesztéssel, a fogyasztóvédelemmel, a környezetvédelemmel, a közlekedésre neveléssel, a **társadalmi bűnmegelőzéssel, az áldozattá válással az erőszakmentes konfliktuskezelő technikákkal összefüggő ismereteket, felkészüljenek azok gyakorlati alkalmazására.**

2.) Néhány adat a jelenlegi helyzetről

Bűnelkövetők, fiatalkorú bűnelkövetők és gyermekkorú elkövetők száma			
évek	összes bűnelkövető	fiatalkorú	gyermekkorú
2001	120.683	11.631	3.731
2002	121.885	11.689	3.959
2003	118.145	10.473	3.553
2004	130.182	12.325	3.963
2005	133.790	12 197	3.697

(Az ifjúkori bűnözés alakulása ERÜBS adatok alapján)

Az elmúlt 10 évet alapul véve a **gyermekkorú elkövetők** száma évente kb. 3.800, ez a szám az utóbbi öt évben nem változott jelentősen. Ez azt jelenti, hogy a gyermekkorú lakónépesség 2,2 - 2,6 ezreléke válik bűnelkövetővé. A gyermekkorúak mintegy 80%-a vagyon elleni bűncselekményeket követ el. Ezeknek több mint a fele lopás, 17,1%-a betöréses lopás, 3-6%-a rablás. Egyéb erőszakos bűncselekményt (pl. testi sértés, garázdaság stb.) mintegy 6-10%-ban valósítanak meg 14 éven aluli elkövetők. Az elmúlt 10 évben a 14 éven aluliak által - 4 estben követtek el emberölést (az utóbbi erőszakos bűncselekmények mintegy 400 gyermekkorút érintenek).

A bűncselekmények elkövetéséhez vezető okok jellemzően az alábbiak:

- **A családi szocializáció hatása.** A családi értékek labilitása és eltérése a közértékektől, kedvezőtlen minta, alkoholistaszülők, bántalmazást is alkalmazó a nevelési módszerek.
- **A család szociális helyzete.** A szociálisan hátrányos helyzet halmozódása magával vonhatja a negatív életfeltételeket, melyek más, ezzel, összefüggő tényezőkkel együtt nagyobb mértékben eredményeznek normaszegést. A gazdaságilag rossz helyzetű családok mellett, egyre nagyobb számban jelennek meg a viszonylag jó anyagi körülmények között élő, bűnelkövető gyermek- és fiatalok is.

- **A kortárs csoportok.** A kortárs csoportok hatása alá kerülhetnek azok a gyermekek is, akik iskolai tanulmányaik során meghatározó kudarcélményeket szenvednek el.
- **Alkalmi munkavégzés.** A fiatalok bűnelkövetők esetében veszélyeztető körülmény az is, hogy 16 évesen minden alapvető végzettség nélkül kikerültek az iskolából, nem tanulnak tovább, munkavállalási lehetőségük az alkalmi munkavégzésre korlátozódik.
- **Alkohol.** Az alkohol (kábitószer) tudat- és akaratmódosító hatása szintén szerepet játszik a bűncselekmények elkövetésében.
- **Kalandvág.** Az okok sorában többször megjelenik a kalandvágy és a kíváncsiság is, mint elkövetési ok.

Az esetek zömében azonban igen **magányos gyerekekről** van szó, és életüknek ez a korszaka arról szól, hogy tartozzanak valahová, elismerjék, szeressék őket. A gyermekkorú elkövetők bűncselekményeiket 28,6 %-ban egyedül követik el, ha társat fogadnak maguk mellé, akkor azok leginkább a korosztályukhoz tartozók közül kerülnek ki.

2003. július 1-je óta a megyei (fővárosi)- ma már regionális szociális és gyámhivatal koordinálja, a bűnelkövetés illetve a bűnisméltés megelőzését célzó programok indítását, a veszélyeztetett gyermekek, továbbá a bűncselekményt elkövetett, de nem büntethető, valamint a büntetőeljárás alá vont gyermekek számára. A Gyermekvédelmi törvény előírja a gyámhivatal számára azt is, hogy **évente - június 30-ig** - elemezze a gyermekkorú, illetve fiatalok bűnelkövetés helyzetét, s értékelje a bűnmegelőzési tevékenységet. A szociális és gyámhivatal a jelentés elkészítéséhez tájékoztatást kér többek között az Igazságügyi Hivatal illetékes területi hivatalától, a rendőrségtől, valamint a jegyzőtől és a gyermekjóléti szolgálatától a gyermekkorú, illetve fiatalok bűnelkövetők számáról, az általuk elkövetett bűncselekményekről, azok okairól, a gyermekjóléti szolgálatától a családgondozás és a védelembe vétel eredményéről.

A jelentés ismertetése és a bűnmegelőzés érdekében elvégzendő feladatok megvitatása céljából a szociális és gyámhivatal **egyeztető értekezletet tart.** **Az értekezletre meghívja** a gyermekjogi képviselőt, az önkormányzatok, a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a drogmegelőzést, illetve drogrehabilitációt végző intézmények, a családsegítő és a gyermekjóléti szolgálatok, a gyermekvédelmi intézmények, **a közoktatási intézmények,** a pártfogó felügyelői szolgálat, a büntetés-végrehajtási intézet, valamint a bűnmegelőzésben és az áldozatvédelemben érintett civil szervezetek képviselőit.

A Gyermekvédelmi törvény meghatározza a **veszélyeztetettség fogalmát.** Az a gyermek veszélyeztetett, aki családjában vagy környezetében, ismétlődő vagy tartós fizikai, lelki bántalmazásnak, szexuális zaklatásnak, erőszaknak, elhanyagolásnak van kitéve, és/vagy fejlődésében családjá, közvetlen környezete károsan befolyásolja. Súlyos veszélyeztetettségnek minősül a gyermek által tanúsított olyan magatartás is, amely életét közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi, szellemi, értelmi, érzelmi fejlődésében jelentős és helyrehozhatatlan károsodást okozhat. A veszélyeztetettséget okozza minden olyan - magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult - állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését gátolja, vagy akadályozza.

A veszélyeztetett gyermekek száma 2006 évben 209 800 fő (száz azonos korúból 12), ebből: környezeti 49131, magatartási 39347, anyagi 112489, egészségi 8832 fő. Ezen

belül a **bántalmazás (testi 3226, szexuális 308, érzelmi 6430) és az elhanyagolás (testi 14 347, érzelmi 12 218)**. Érintett családok száma: 90 896.

A kiskorú gyermekek mintegy 11%-a veszélyeztetett, a gyermekkorú elkövetők esetében ez mintegy 14%-os, a fiatalok esetében pedig mintegy 10%-os ismeretűt jelentett.

Sok jogrendszerben nincs pontos meghatározás arra vonatkozóan, milyen eset minősül **gyermekbántalmazásnak, elhanyagolásnak**. A WHO definícióját tartjuk elfogadhatónak: „A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód) magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmódot, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.” Ennek felismerésére és kezelése több módszertani kézikönyv jelent meg mind az egészségügyi ágazat, mind a gyermekvédelmi ágazat területén.

A gyermek bántalmazása és/vagy elhanyagolása (rossz bánásmód) lehet fizikai, érzelmi, szexuális és egyéb jellegű, és megvalósulhat aktív (cselekvő) és passzív (elhanyagoló) magatartással, a gyermeket rossz bánásmód érheti családon belül, illetve családon kívül. **A WHO a gyermekbántalmazást és elhanyagolást népegészségügyi problémának tekinti, azonban az egészségügyi szempontok mellett családi, iskolai és közösségi tényezőket is figyelembe kell venni.** A gyermekeket érintő rossz bánásmód megelőzésének több hatékony eszköze van, így a rossz bánásmód korai felismerése a jelzőrendszer hatékony működésének segítségével, az együttműködő szakemberek speciális felkészítése, valamint az intézményes védelmi rendszer kiépítése.

A bántalmazás előfordulását egy országosan reprezentatív mintán, **az „Iskoláskorú Gyermekek Egészségmagatartása (HBSC)”** nemzetközi WHO kutatás adatain lehet lemérni (2004). A kutatás három célcsoportja a 11, 13 és 15 éves korosztály, de hazánkban a 17 éves is.

A teljes mintában (N=5450, bántalmazáskérdésekben N=5339, missing=111) az elkövetők aránya 15,3% (N=819), áldozat a tanulók 12,6%-a (N=675), elkövető-áldozat 10,0%-a (N=536), míg a **tanulók legnagyobb része 62,0%-a (N=33 09) nem érintett a bántalmazásban**. A nemi különbség minden korosztályban szignifikáns. A tettesek között jóval több fiú, az áldozatok között pedig nagyobb arányban találunk lányokat. A korcsoportok között is szignifikáns különbségeket találunk. Az életkorral nő a bántalmazásban nem érintett tanulók aránya, vagyis 5. osztályban gyakoribb az iskolán belüli bántalmazás jelensége, mint a középiskola felsőbb osztályaiban. **Magas áldozati vagy elkövetési gyakoriságnak számít, ha hetente vagy hetente többször fordul elő a bántalmazás. Az áldozatok esetében ez a gyerekek 4,2%-a (N=223), az elkövetők esetében 3,4%-a (N=187).** Ezek az adatok nem mutatnak számottevő különbségeket a 2002-es adatfelvételhez képest, tehát az adatok alapján nem mondható el, hogy az iskolai bántalmazás gyakorisága növekedett. A bántalmazás gyakoriságát nemzetközi összehasonlításban tekintve, hazánkban kevesebb bántalmazás történik, mint az európai országok (és további HBSC-országok) többségében. A 11 évesek a 26. helyet foglalják el, míg a 15 évesek már csak 34.-ek, azaz az utolsó előtti helyen állnak. Az arányok korcsoporttól függetlenül 10% alatt vannak a fiúknál és 5% alatt a lányoknál.

Az iskolában előforduló, de a bántalmazástól jól elkülönülő, kortárs jelenség a verekedés. A verekedés a bántalmazással szemben sokszor játékos jellegű, mozgásos feszültség

levezetési vagy erőpróbálgató társas történés. A verekedés prevalenciája ugyanakkor magasabb a HBSC-országok átlagánál.

A bántalmazással összefüggő faktorokat tekintve beszélhetünk családi hatásokról, egyéni jellemzőkről, csoporthatásokról és társadalmi hatásokról, valamint az iskola szerepéről. A bántalmazás kiterjedtségében az iskolák között is nagy különbségek vannak. Általában ott a leggyakoribb, ahol kevésbé ideálisak a nevelési feltételek. Az iskolai változók közül az osztálytársak iránti attitűd és a tanárok iránti attitűd a legfontosabb az iskolában történő agresszív viselkedés szabályozásában. Egyes felmérések szerint a tanárok 40–60%-a maximum egyszer vagy soha nem avatkozik bele a tanulók közti történésekbe, sőt a gyerekek 65%-a nem is beszél a tanárnak a bántalmazásról. A beavatkozáson túl a tanárok szünetekben való pusztja jelenléte és fokozott felügyelete is elegendő ahhoz, hogy kevesebb zaklatás történjen (www.ogyei.hu.)

3.) Gyermekjóléti alapellátás

A gyermekvédelem rendszere kettős funkcióval rendelkezik (**3.számú melléklet**).

A gyermekeknek a Gyermekvédelmi törvényben nevesített alapvető joga, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez. A gyermeki jog érvényesülésének alapvető feltétele, hogy a gyermekekkel foglalkozó, velük kapcsolatba kerülő szakemberek kísérik figyelemmel a gyermekeket esetlegesen veszélyeztető körülmények, okok és tényezők kialakulását, fennállását. **A települési önkormányzat a településen élő gyermekek veszélyeztetettségének megelőzését a gyermekjóléti szolgáltatás útján szervezi.** Elengedhetetlen ennek a szolgáltatásnak a jelenléte az EU-s forrásokból történő fejlesztésük.

A gyermekjóléti szolgáltatás **gondozó** (információnyújtás, tanácsadás, segítő beszélgetés, családgondozás, utógondozás stb.), **szervező** (észlelő-és jelzőrendszer működtetése, esetkonferencia tartása, szakmaközi megbeszélés szervezése, munkacsoportok szervezése, együttműködés civil szervezetekkel stb.), és szolgáltatást **közvetítő** (fejlesztés, korrepetálás, szabadidős programok, csoportfoglalkozások, akciók, adománygyűjtések, kortárs-segítők képzése stb.) tevékenységet jelent.

A gyermekjóléti szolgáltatásnak észlelő és jelzőrendszert kell működtetnie, szoros együttműködésben az egészségügyi szolgáltatást nyújtókkal (védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos) személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatókkal, (családsegítő szolgálat), a közoktatási intézményekkel (nevelési-oktatási intézmény, a nevelési tanácsadó) a rendőrséggel, pártfogó felügyelői szolgálattal, az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetekkel, társadalmi szervezetekkel, egyházakkal, alapítványokkal.

A prevenció tevékenység a gyermekjóléti alapellátásban a veszélyeztetettség kialakulásának megelőzését szolgálja, ennek keretében a gyermek számára olyan szabadidős programokat kell szervezni, amelyek a családban jelentkező nevelési problémák és hiányosságok káros hatásainak enyhítését célozzák, illetve megszervezése a rossz szociális helyzetben lévő szülőnek aránytalan nehézséget okozna. A gyermekjóléti szolgálat kezdeményezi, hogy a közoktatási intézmények, az ifjúsággal foglalkozó

szociális és kulturális intézmények, valamint a társadalmi szervezetek szervezzenek a megelőzés céljait szolgáló programokat. A gyermek részvételének elősegítése céljából a **gyermekjóléti szolgálat nyilvántartást vezet** a településen rendelkezésre álló, szabadidős programokat nyújtó szervezetekről, és **felkéri őket, hogy nyújtsanak tájékoztatást programjaikról**, amelyekről értesíti a gyermekeket, a szülőket (törvényes képviselőket), valamint az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöket.

Az elégtelen jelzőrendszeri működés elfogadottságát szinte megerősíti annak a ténye is, hogy nem történik – vagy nagyon ritkán - felelősségre vonás a jelzés nem, vagy nem időben történő teljesítése miatt. Ennek mindenképpen rossza az üzenete mind a gyermekvédelmi szakma, mind az egész társadalom felé.

A gyermekjóléti szolgálat minden év március 31-ig tanácskozást szervez, amelyen a jelzőrendszer tagjainak írásos tájékoztatóit figyelembe véve átfogóan értékeli a jelzőrendszer éves működését, és áttekintik a település gyermekjóléti alapellátásának valamennyi formáját, és szükség szerint **javaslatot tesznek** működésük javítására.

A gyermekorvos és a védőnő közös feladata megbecsülni, hogy milyen fokú a veszélyeztetettség, mert ennek függvényében kell dönteni a további teendőkről. A probléma súlyosságától függően kell igénybe venni más szakellátó intézmény (szakorvos, pszichiáter, pszichológus, családterapeuta, egyéb speciális szolgáltató) segítségét, illetve a gyermekjóléti szolgálathoz, vagy bűncselekmény esetén a rendőrséghez kell fordulni.

A közoktatási törvény értelmében a **nevelési-oktatási intézmények ellátják a gyermek és ifjúságvédelemmel** kapcsolatos feladatokat, felderítik a gyermekek fejlődését veszélyeztető okokat, pedagógiai eszközökkel törekszik a megelőzésre, a káros hatások ellensúlyozására. Szükség esetén a gyermek érdekében hatósági intézkedéseket kezdeményez.

A gyermek- és ifjúságvédelem szorosan kapcsolódik nevelési-oktatási intézmények tevékenységéhez, programjához, annak szerves részét képezi. **Általános** gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megvalósítását segítő tevékenység a tankötelezettség biztosítása, bűnmegelőzés, szabadidős programok, hátrányos és veszélyeztetet gyermekek szűrése. **Speciális** gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megvalósítását segítő tevékenység a veszélyeztetettség feltárása, családlátogatás, igény szerinti foglalkozások megszervezése, gyermekvédelmi feladatok ellátása külső támogatással.

A professzionlis gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység elengedhetetlen feltétele a pontos helyzetfeltárás, helyzetelemzés, mely tartalmazza az iskola adottságait, sajátosságait, az iskola települési környezetét, a tanulók összetételét, a szülők szocioökonómiai státusát, az iskola és a szülő kapcsolatát, a speciális ellátást igénylő gyermekeket, az iskolával kapcsolatban álló szakemberek együttműködési formáit. **Támogatandónak tartanánk, ha az iskolák írásos együttműködési megállapodásokat kötnének a gyermekjóléti szolgálatokkal.**

A megelőzésben, a problémák jelzésében az iskola nevelőmunkát közvetlenül segítő munkatársainak, a **fejlesztőpedagógusnak, logopédusnak, iskolapszichológusnak, szabadidő szervezőnek is fontos szerepük van**, számuk azonban elégtelen. Fontos ugyanis, hogy megtörténjen a tanítási folyamatban észlelt, és a napi oktatómunkában nem megfelelően fejleszhető, a sikeres továbbhaladást akadályozó egyéni sajátosságok, képesség- és jártassághiányok felismerése és jelzése a szülőnek és a megfelelő

szakembereknek: tanulási és teljesítményzavarok esetén fejlesztőpedagógusnak, vagy logopédusnak, iskolapszichológusnak; beilleszkedési és magatartási zavarok esetén iskolapszichológusnak; a családi élet funkciózavarai vagy a gyermek elhanyagoltsága esetén a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek.

A gyermek és ifjúságvédelmi felelős segíti a pedagógus gyermekvédelmi feladatát és aktív tagja a gyermekjóléti szolgálat által működtetett észlelő-jelző rendszernek. **A gyermek és ifjúságvédelmi munka színvonalát emelné, ha speciálisan képzett szakembert, szociális munkást, vagy szociálpedagógust foglalkoztatnának ebben a munkakörben.**

Gondként jelentkezik azonban hogy az **iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős** foglalkoztatása szabadon választható munkakör lett, így egy igen fontos jelzőrendszeri tag hiányzik a rendszerből, pedig a törvények igen fontos szerepet szántak neki is. A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős feladata különösen:

- A pedagógusok gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját segíti egyrészt szemléletformálással, a hátrányos helyzetű gyerekek iránti **tolerancia és elfogadás növelésével.**
- Az osztályokat felkeresve tájékoztatja a tanulókat arról, hogy milyen problémával, hol és milyen időpontban fordulhatnak hozzá, továbbá, hogy az iskolán kívül milyen gyermekvédelmi feladatot ellátó intézményt kereshetnek fel (**meghirdeti fogadóóráját és fogadóórát tart**)
- a pedagógusok, szülők vagy tanulók jelzése, a velük folytatott beszélgetés alapján megismert veszélyeztetett tanulóknál - a veszélyeztető okok feltárása érdekében - **családlátogatáson** megismeri a tanuló családi környezetét,
- gyermekbántalmazás vélelme, vagy egyéb pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztető tényező megléte esetén kezdeményezi, hogy az **igazgató értesítse a gyermekjóléti szolgálatot,**
- **a gyermekjóléti szolgálat felkérésére részt vesz az esetmegbeszéléseken,,**
- az iskolában a tanulók és a szülők által jól látható helyen közzéteszi a gyermekvédelmi feladatot ellátó fontosabb intézmények (pl. gyermekjóléti szolgálat, nevelési tanácsadó, drogambulancia, ifjúsági lelkisegély telefon, gyermekek átmeneti otthona stb.) címét, illetve telefonszámát.

A gyermekvédelemben a gyermekek jogainak érvényesülését, elsősorban a különböző hatósági eljárásokban **gyermekjogi képviselők** is támogatják, akiknek a feladata arra irányul, hogy érdekképviseletet biztosítsanak a gyermekek számára. A gyermekjogi képviselőket a Betegjogi, Gyermekjogi, és Ellátottjogi Közalapítvány foglalkoztatja, azonban számukat indokolt lenne növelni. A fiatalok panaszaikkal közvetlenül kereshetik meg őket, s emellett bármilyen gyermeki jogot sértő gyakorlatról értesülnek, azt kivizsgálhatják és ajánlásokat fogalmazhatnak meg a gyermeket gondozó intézmény, a gyermek gyámja számára.

A gyermekjogi képviselők egyik fontos feladata, hogy **figyelemmel kísérje** az óvoda, az iskola, a kollégium és a pedagógiai szakszolgálat intézményeiben folyó **gyermekvédelemmel kapcsolatos tevékenységet,** segítse a gyermeki jogok érvényesülését. A gyermekjogi képviselő indokolt esetben megkeresi az említett intézmények fenntartóját, illetve szükség szerint a gyermek érdekében a gyámhatóságnál eljárást kezdeményez. Indokolt lenn ezt a szakmai kapcsolatot továbbgondolni.

A Közalapítvány továbbá a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek számára ingyenesen hívható **zöld számot** működtet, szintén a panaszaik kezelése, jogaik megismerése céljából.

Változatlanul fontosnak tartjuk a gyermeki jogok megismertetését az érintettekkel és a velük foglalkozó szakemberekkel. Ezért támogattuk 2007. évben a "**Gyermekjogi ABC**" című könyvcsomag megjelentetését, amely kiadvány az általános és középiskolások számára készült. A gyermeki jogok megismerése, mások jogainak tiszteletét is eredményezi, vagyis azt, hogy a gyermekek a „rossz” magatartástól tartózkodjanak. .

4.) Gyámhatósági intézkedések

Itt kell megemlíteni a **jegyzoői gyámhatóság első beavatkozási lehetőségét a védelembé vételt**, amely azonban nem minden esetben ad kellő szolgáltatási választ a 14 év alatti gyermekek magatartására, neveltségi hiányosságaira, mert a védelembé vételhez kapcsoló speciális programok ma még sok helyen hiányoznak. 2006 évben a védelembé vett gyermekek száma 19162 fő volt, ebből: környezeti 5048, szülői magatartás 8924, gyermeki magatartás 3806, **gyermek által elkövetett bűncselekmény 986**, bántalmazás 398. A védelembé vételnél 13055 esetben a gyermekjóléti szolgálat jelzésére indult el az eljárás.

Kiemelt szakmai feladat tehát a speciális, külön magatartási szabályok alkalmazásának szorgalmazása, újak bevezetése az általános (szülőre és gyermekre vonatkozó) magatartási szabályok mellett (szülők iskolája, speciális tréningen való részvétel stb.), a „gyermekvédelmi helyreállító szolgáltatás” elemeinek bevezetése, a mediáció, mint békés konfliktus kezelési módszer gyakorlatának megerősítése. **Cél a belátáson alapuló jóvátétel, ami segíti az elkövetőt is a szabályok megértésében, segíti a közösséget is a deviáns magatartás értelmezésében, példát ad a kommunikációra, és támogató teret az elkövetőnek.**

Itt kell tehát megemlíteni a „**konfliktusmegoldó és megoldáskereső program**” új, alternatív eljárás a gyermekkorú elkövetők kezelésében is. A konferenciamódszer alkalmazható az iskolákban, gyermekotthonokban, közösségekben, ahol a megbeszélést egy faciliátor vezeti. A módszer alkalmazása hazánkban több civil szervezet nevéhez köthető. A program kulcsfogalma a helyreállítás. Nem terápiás módszer, és nem elnéző a „helytelen cselekményekkel ” szemben, hiszen helyteleníti a nem megfelelő viselkedést és cselekedeteket, de támogatja és értékeli a tett elkövetőjének belső értékeit is.

Végső soron a cél az, hogy a közösség (iskola, gyermekotthon stb.) többi része felszabaduljon a szabályszegők diktálta kontroll alól. A jóvátételi szemléletű módszerrel hosszabb távon elkerülhető a gyerekek bekerülése az igazságszolgáltatás rendszerébe.

A gyermekjóléti szolgálat a környezettanulmányban is megjelenő információkon túlmutatóan, értékelnie kellene az elkövetői magatartás személyes vonatkozásait, az elkövető cselekményhez való viszonyát, azokat a személyiségében megjelenő kockázatokat, amelyek újabb „bűnelkövetéshez” vezethetnek. A konfliktuskezelő módszerek lényege, hogy a megfelelő viselkedésre motiváljon, a közösség szabályozó szerepe valósuljon meg a jövőre nézve. A konfliktus kezelésének célja nem múlt rendezése, hanem olyan megoldás, szabály, kompenzáció kidolgozása, amely a jövőben biztosít garanciát a hasonló konfliktusok elkerülésére. Itt ezért a bocsánatkérés sem elsősorban a múlt „eltörlésére” irányul, hiszen belátáson alapul, ami a további

együttműködést alapozza meg. A gyermekkorú korú elkövető bűnével úgy szembesül, hogy a közösség és az áldozat az elkövetőt maga ébreszti rá tettének morális következményeire. **A szociológiai és kriminálisztikai kutatások mára már kimutatták, hogy a fiataloknak, gyermekeknek sokkal nagyobb büntetést és hátrányt jelent, ha a közösség, amiben él kiközösíti magából, vagy erőteljesen kimutatja rosszallását helytelen, normáiba ütköző magatartása iránt.**

5.) Gyermekvédelmi szakellátás

A gyermekvédelemben, a sajtóban napvilágot látott esetekhez hasonló problémával küzdő gyermekeket **speciális ellátási igényű gyermekeknek** nevezzük, és számukra általában speciális gondozási helyet biztosítunk a későbbi integráció érdekében. A speciális ellátást a gyámhivatalok hatósági intézkedése az átmeneti vagy tartós nevelésbe vétele alapozza meg.

A speciális szükségletek közé tartozik a súlyos személyiségfejlődési zavarokkal küzdő, illetve súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket mutató gyermek, a súlyos beilleszkedési zavarokat vagy súlyos antiszociális magatartást tanúsító gyermekkorú elkövető és az alkohol, drog és egyéb pszichoaktív szerekkel küzdő gyermek. Ezt nagyon fontos eltérésnek tartjuk, mivel ellentétben a közoktatással, nem tartjuk lehetségesnek minden esetben az azonnali integrációt, éppen ellenkezőleg a gyermekvédelem álláspontja az, hogy bizonyos helyzetekben az integráció éppenséggel ellentétes a gyermek érdekével. Ugyanakkor annak érdekében, hogy ne váljon parttalaná a gyermek speciális elhelyezése, a jogszabályok időkorláthoz kötik azt (2 év), továbbá rendelkeznek arról is, hogy szükség szerint, de legalább évente felül kell vizsgálni a speciális elhelyezést, hogy szükséges-e annak fenntartása.

2006 évben a gyermekvédelmi szakellátásban részesülő és speciális ellátást igénylő gyermekek száma országosa összesen 697 fő volt (ebből 465 fiú, 232 lány, ezen belül 65 gyermekkorú elkövető volt, vagyis 10%.

Vezető tünetek a gyermekvédelmi szakellátásban részesülő **fiúk esetében:** súlyos disszociális tünet összesen 255 fiúnál volt megállapítható. Ebből súlyos beilleszkedési zavart 114 főnél, antiszociális magatartást 90 főnél állapítottak meg, az 51 gyermekkorú elkövető mellett. Vezető tünetek a gyermekvédelmi szakellátásban részesülő lányok esetében: súlyos disszociális tünet összesen 122 lánynál volt megállapítható. Ebből súlyos beilleszkedési zavart 56 főnél, antiszociális magatartást 52 főnél állapítottak meg, az 14 gyermekkorú elkövető mellett.

Az igazi szakmai kérdés azonban az, hogy valóban minden speciális szükségletű gyermeket ki kell e emelni a családjából ahhoz, hogy a veszélyeztetettsége megszűnjön. A kérdés azonban igaz a különleges szükségletű gyermekek körére is, hiszen a pszichiátriai ellátás hiánya miatt sok gyermek ellátást indokolatlanul gyermekotthonok biztosítják.

A speciális szükségletű gyermekeknél a disszociális viselkedési tünetek hátterében leginkább a szociális zavarokból eredő nevelési anomáliák vannak, ami alapvetően meghatározza a velük való más bánásmódot. A magatartási zavarban szenvedő fiatal viselkedésének hátterében jelentős identitáskrizis is tapasztalható. A speciális gyermekotthonoknak a krízis megoldása érdekében a gyermekek viselkedésébe új értékeket kell beépíteniük, új magatartási formák kialakulását kell segíteniük fejlesztve az intellektuális, érzelmi és indulati életüket, a szociális készségeket. **A gyermekek**

személyiségfejlődési és viselkedési zavarban számos megnyilvánuló forma tapasztalható, így különösen a kitartás és a kezdeményezőkézség hiánya, az érdeklődés beszűkülése, a szinte állandósult fejlődési retardáció, a hospitalizáció, érzelmi depriváció, érzelmi elszívárosodás, a társadalmilag elfogadható minták elfogadásának a hiánya, életvezetési zavarok, nagyfokú egoizmus, beszűkült életperspektíva, a jövőkép hiányossága. Valamennyi gyermekvédelmi gondoskodásban - gyermekotthonban, nevelőszülőnél- élő gyermek nevelésének alapja a gondozási terv.

A gyermekközpontú nevelésben érvényre kell juttatni a korszerű nevelési módszereket. Ebben döntő szerep jut a családi, az iskolai és a munkahelyi háttérrel való együttműködés kialakításának is. A gyermekotthonoknak tehát a személyiségformáláson túlmenően fel kell vállalniuk a családi kapcsolatok helyreállítását, a gyermek személyiségfejlődési, magatartási zavarainak korrekcióját. Fejleszteni kell továbbá a gyermekek külső kapcsolatteremtési, önállósági, felelősségvállalási, problémamegoldó, és érdekérvényesítő képességeit. A gyermekeket fel kell készíteni továbbá a munkavállalási nehézségekre, a munkaerő-piaci lehetőségeikre. **A program megvalósításához elengedhetetlen a gyermek együttműködése is.** A szabadidő szervezés nem csak a kulturális szint emelése miatt szükséges, hanem a pedagógiai helyzetek, terápiás lehetőségek szempontjából is. A nevelési célok elérésének fontos eszköze az élménypedagógia alkalmazása.

A gyermekvédelemben nagyon fontosnak tartjuk a szolgáltatók és szolgáltatások **szakmai-módszertani támogatását.** Ezt módszertani intézmények hálózatának és az országos módszertani intézet működtetésével valósítjuk meg, amely során szakmai ajánlások, útmutatók készítésére, szakmai konzultációra, szakmai kiadványok, rendezvények menedzselésére, képzések megszervezésére kerül sor. Ezzel tudjuk ugyanis a tevékenységükben megjelenő problémákat megoldani és a megfelelő minőségű munkavégzést támogatni. **Hasonló, a mainál jóval hangsúlyosabb segítségnek kellene megjelenni a közoktatási intézményekben is.**

A gyermekvédelemhez tartozik a Szociális és Munkaügyi Minisztérium (SZMM) által fenntartott **speciális gyermekotthonok és a javítóintézetek hálózata** is. A Gyermekvédelmi törvény szerint a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok intézeti ellátása a gyermekvédelmi rendszer része. A javítóintézeti nevelés kettős szerepet tölt be a magyar jogrendszerben, egyrészt büntetőjogi intézmény, joghátrány, melyet a bűncselekmény elkövetője szenved el, de nevelő hatásának kiemelkedő szerepe miatt egyfajta visszaterelő mechanizmus is, fő célja a társadalmi együttélés készségének sikeres kialakítása, a reszocializáció elősegítése bűncselekményt elkövető fiatalok esetében.

A javítóintézetekben a javítóintézeti nevelés biztosítása mellett gondoskodnak a fiatalok iskolai oktatásáról, illetve képzéséről, amely elengedhetetlen a sikeres társadalmi reintegrációjukhoz. Az intézetekben folyó nevelés célja a fiatalok korrekciós nevelése, társadalmi beilleszkedési zavarainak megszüntetése, enyhítése, oktatása, munkafoglalkoztatása, szakmai, tanfolyami képzése, személyiségállapotuk figyelembe vételével a társadalomba történő visszairányítása. Az SZMM speciális gyermekotthonaiban, illetve a javítóintézeteiben ún. „**belső iskolákat**” működnek, amelyek eleget tudnak tenni feladataiknak, képezni tudják a speciális elhelyezésben részesülő, speciális szükségletű vagy bűnelkövető fiatalokat.

Javaslatok

1.) **Szakemberek közötti együttműködés erősítése**, közösségfejlesztés, befogadó közeg kialakítása, a **demokratikus együttélés szabályainak közvetítése** mind a gyerekek, mind a szülők, mind a szakemberek felé.

2.) Folytatni kell a **jelzőrendszeri tagok felkészítését** a Gyermekvédelmi törvény által kijelölt feladatok hatékony megjelenítésére, a bűnmegelőzés megerősítésére. A programmal egy képzési piramis jönne létre, melynek alapján egy egységes elméleti és módszertani anyagot tudnak majd közvetíteni. **A kiképzett vezető coach-ok feladata** lesz, hogy az adott régióban kiképezzék, majd később összefogják a kistérségi szakemberek munkáját. Ezzel létre jöhet egy olyan hálózat, amely képes az információk cseréjére, az együttműködésre.

3.) A gyermekjogi képviselők feladatának megerősítése abban a tekintetben, hogy **figyelemmel kísérje** az óvoda, az iskola, a kollégium és a pedagógiai szakszolgálat intézményeiben folyó **gyermekvédelemmel kapcsolatos tevékenységet**

4.) A gyermekvédelemben már működő alapelv elfogadása a közoktatásban is, tehát a speciális elhelyezés, azaz bizonyos pedagógiai nehézségek célirányos segítségének bevezetése, ami képes megalapozni az integrációt. Ennek következménye lehetne **speciális csoportok, (intézmények)** felállítása, amelyek a magatartási, beilleszkedési problémákkal rendelkező gyermekek megfelelően felkészített szakemberek irányítása alatt dolgozhatnak. Természetesen ez szükségessé teszi a tanulási képességet vizsgáló és rehabilitációs bizottságok és a nevelési tanácsadók fejlesztését annak érdekében, hogy a szükséges diagnosztikai és terápiás szolgáltatásokat tudják biztosítani a közoktatás rendszerében.

5.) A gyermekvédelem rendszer speciális gyermekotthonokban, a javítóintézetekben működő, **un. „belső iskolák”** tapasztalatainak felhasználása a közoktatás intézményrendszerében.

6.) **Osztályszintű intervenciókkal** a gyermekek szociális kompetenciájának fejlesztése, valamint az önkontroll funkciók erősítése, kommunikációs képességek, valamint az érzelmi intelligencia fejlesztése; a deviánsviselkedésre felszólító kortársaknak való nemet mondás képességének erősítése.

7.) Az iskolákban ismételten kötelező jelleggel **gyermekvédelmi felelős** alkalmazása. Az iskolákban is meg kell teremteni a tanácsadás lehetőségét a gyermekek számára, aki a gyermekekkel és szüleikkel, továbbá a gyermekvédelem szolgáltatásaival állandó kapcsolatot tud tartani, kompetens annak eldöntésében mikor kell jelezni a gyermekjóléti szolgáltatás számára a gyermek problémáját, s ezt kommunikálni tudja a gyermek, a szülő, a pedagógusok felé is. Ugyancsak elengedhetetlen e mellett **pszichológus** alkalmazása is az óvodákban és az iskolákban.

8.) Hasonlóan a gyermekvédelemhez a közoktatásban is szükséges lenne arra, hogy kiépüljön és működjön az intézményrendszer szakmai-módszertani támogatása, valamint hatékony **ellenőrzési rendszere** mind a jogszerű, mind a szakszerű működés szempontjából.

9.) Az iskolák a gyermekjóléti szolgáltatásokhoz hasonlóan biztosítsanak **prevenációs programokat** a gyermekek számára, elsősorban délutáni **szabadidős programok** szervezésével, mivel ezek segítségével előzhető meg a veszélyeztetettség kialakulása, továbbá ennek segítségével csökkenthető a már kialakult veszélyeztetettség.

10.) A **pedagógusképzésben** gyermekvédelmi stúdium oktatása, mivel így ismereteket szerezhetnének a pedagógusok arról, hogyan épül fel a gyermekvédelem rendszere, mikor és kihez tudnak segítségért fordulni, miben tudják segíteni a munkájukat a gyermekvédelmi szakemberek, milyen problémákkal küzdenek a gyermekek és családjaik. Mindezzel a két ágazat közötti együttműködés is javulna. A **gyermekvédelmi** stúdium oktatása mellett szükséges az **erőszak és a bántalmazás** megelőzése és kezelése módszereinek a pedagógusok oktatásába való beépítésére is

11.) A közoktatásban is valósuljon meg a szakemberek mentális támogatásának rendszere, tehát tegyék elérhetővé, majd kötelezővé a **szupervízió**, esetmegbeszélés, tréningek lehetőségét a szakemberek számára.

12.) A **pedagógus továbbképzésben** lehetőség szerint minél több gyermekvédelmi tematika, továbbá gyakorlóterepként gyermekvédelmi intézményrendszer jelenjen meg

13.) Nemzetközileg ismert iskolai programok adaptálása és hatásvizsgálata a társas és érzelmi intelligencia fejlesztésére, illetve ismeretterjesztő anyagok készítése szülőknek, pedagógusoknak a csecsemő és kisgyermek érzelmi fejlődéséről, **a társas és érzelmi intelligenciáról** és az érzelmi és társas készségek fejlődését támogató családi környezetről. **A szülők képzése** a gyermek viselkedésének hatékonyabb kezelésére és a tanulás elősegítésére és az ezt támogató otthoni környezet kialakítására.

14.) A **helyreállító (resztoratív)** igazságszolgáltató eszközök alkalmazása helyi konfliktusok kezelésében, illetve a gyámhivatali eljárásban.

15.) **Regisztrációs rendszer** létrehozása, amelyben megtalálható a prevenációs programok pontos leírása, valamint ezek hatékonyságának bemutatása.

16.) **Média** nagyobb szerepvállalása a problémaorientált műsorok, valamint a **gyerekeknevelésre vonatkozó ismeretek terjesztésében, a gyermekbántalmazás megelőzésében.**

17.) Az „**Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása**” elnevezésű. A WHO együttműködésében zajló nemzetközi kutatás **2006.évi felmérése** Nemzeti Jelentése megállapításainak felhasználása különös tekintettel az iskola, kortárs kapcsolatokra , a kortársbántalmazásra, valamint a tanulók „jó alkalmazkodására”

Budapest, 2008. április 7.